

УДК 316.7:314.151.3(=161.2)“1945/1955”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2020.01.066>

ЦІВАТИЙ ВЯЧЕСЛАВ

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслужений працівник освіти України

TSIVATYI VIACHESLAV

a Ph.D. in History, an associate professor, an associate professor at Taras Shevchenko Kyiv National University the History of World Ukrainianhood Department, the Honoured Worker of Education of Ukraine

Бібліографічний опис:

Ціватий, В. (2020) Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. *Народна творчість та етнологія*, 1 (383), 66–75.

Tsivatyi, V. (2020) Typology of the Third Wave of Ukrainian Emigration and Historical Parallels of Migration Contemporaneity. *Folk Art and Ethnology*, 1 (383), 66–75.

ТИПОЛОГІЯ ТРЕТЬОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ТА ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ МІГРАЦІЙНОГО СЬОГОДЕННЯ

У статті розглянуто історичну ретроспективу міграції українського населення до Західної Європи і США, охарактеризовано її основні етапи і подано причини міграції населення. Значну увагу приділено особливостям інтелектуальної і трудової міграції українців в історичній ретроспективі й на сучасному етапі.

Головними причинами міграції були і залишаються економічні чинники. Якщо на початку 90-х років ХХ ст. виїзди на заробітки зумовлювалися банкрутством підприємств, затримками виплат заробітної плати, безробіттям, то нині метою сучасних заробітчан здебільшого є підвищення добробуту, фінансування навчання тощо. Винятком є лише третя хвиля еміграції з України, коли відбувалося переміщення біженців і переселенців, а певний відсоток становили інтелектуальні й трудові мігранти. Аналізуючи риси української імміграції до Західної Європи і США, географічне розселення мігрантів, їхню початкову зайнятість, можна стверджувати, що українська діаспора містить інтелектуальні й соціальні параметри, властиві для громад з високим рівнем інституціональної організації, освіти та культури.

Ключові слова: імміграція, міграція українського населення, етапи міграції, трудова міграція, інтелектуальна міграція, діаспора.

Historical retrospective of migration of the Ukrainian population to Western Europe and the USA are considered in the article. Its main four stages are characterized and reasons of people migration are presented. Special attention is paid to the peculiarities of intellectual and labour migrations of Ukrainians in historical retrospective and at the present stage.

Economic factors have been and still are the main reasons of migration. If at the beginning of the 1990s people go abroad because of the enterprises closure, salary delay for many months, unemployment increase, now they are aimed mainly at the improvement of welfare, housing problems solution, financing of education, because of the deepening of economic crisis and so on. The only exception is the third wave of emigration from Ukraine, where refugees and displaced persons are displaced, and some percent is made by intellectual and labour migrants.

Analyzing the features of Ukrainian migration to Western Europe and the USA, geographic settlement of migrants, their initial job, it is possible to say that Ukrainian diaspora contains social parameters typical for highly developed communities with a high level of organization, education and culture.

The historical progress of society stipulates certain geographical changes, including those among a population. As a result of certain circumstances, the numerous layer of population is forced to abandon the territory of Ukraine. The article is related to the determination of diaspora concept. Besides, we see the enumeration of personal touches of Ukrainian diaspora. The author of the article demonstrates some historical and mental principles of Ukrainian diaspora formation, some preconditions of origin of the Western and Eastern one. The review of the activity of representatives of Western and Eastern Ukrainian diaspora allows to summarize certain differences between them. Historians and scientists conditionally divide the periods of Ukrainian population migration abroad into four waves. The analysis of activity of Ukrainians abroad confirms that there are cultural measures coming true, special purpose clubs are opened, the relations between state and public organizations are getting better any terms.

The basic methods and ways to implement intercultural communication between the Ukrainian community abroad and the parent nation are named. Among them the author of the article distinguishes intercultural cooperation: through the members of transnational families; through the activation of young people who reveal their intellectual and creative potential; through the important influence of the Ukrainian universities and schools abroad etc. Such organizations carry out the role of cultural embassy of Ukraine. The intercommunication among activists of public, youth, volunteer organizations enables the creation of their own institutes and regulation of their mutual relations independently.

The totality of mass-media and communication measures is adjusting to the international tolerance. So, the active filling of Internet space, activity of medias among diaspora provide peaceful coexistence in the conditions of cross-cultural environment. So, occupying a non-tangent place in European community, Ukrainian society has to cooperate with strategic and important partners of foreigners.

Keywords: immigration, migration of Ukrainian population, stages of migration, labour migration, intellectual migration, diaspora.

Вступ. Друга світова війна і третя хвиля міграції (з кінця війни до 80-х рр. ХХ ст.) – особливий інституціональний період в історії української державності [13, с. 182–186]. Адаже напередодні першого етапу радянського приєднання західноукраїнських земель (сучасних Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Волинської та Рівненської областей) до Української РСР (1939), Чернівецької області (північної Буковини і Бессарабії) (1940) та Закарпаття (1945), їх включення до УРСР, а всіх у цілому – до складу СРСР, відбулася масова еміграція української спільноти в Західну Європу і США, зокрема, й інтелектуальна еміграція як новий різновид міграцій ХХ ст.

Постановка проблеми. Імміграція з українських земель має понадстолітню історію. Важливим центром тяжіння міграції з України були й залишаються Європа та Американський континент. Особливості української міграції до Західної Європи і США, її географічного розселення, початкової зайнятості зумовили формування інтелектуальних і соціальних параметрів української діаспори, властивих розвиненим громадам з високим рівнем інституціональної організації, освіти й культури.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових (аналізу, синтезу, підсумку) і спеціально-історичних (історико-порівняльного, компаративного, історико-типологічного, історико-системного) методів з принципами історизму, системності, науковості й верифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міграції українського населення до Європи і США, зокрема інтелектуальної і трудової, розглядаються у працях О. Бажана, Ю. Бачинського, О. Воловини, О. Даниленка, Ф. Заставного, І. Єлейко, А. Киридон, О. Купчика, О. Лисенка, В. Макара, Ю. Макара, О. Малиновської, М. Марцинюк, О. Машевського, І. Недошитка, Т. Орлової, І. Патриляка, Ю. Подрез, О. Салати, В. Сергійчука, І. Срібняка, П. Тригуба, С. Трояна, В. Ціватого, Л. Чекаленко, О. Шокала та інших вітчизняних і зарубіжних науковців.

Мета статті. Головним завданням дослідження є визначення особливостей і причин міграції українців до Європи і США, а також характеристика основних періодів української міграції, зокрема, третьої хвилі міграції (інтелектуальна міграція в історичній ретроспективі, сьогоденні й перспективі).

Виклад основного матеріалу. Традиційно історію української еміграції поділяють на чотири хвилі: перша – трудова еміграція – з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни; друга – політична – період між двома світовими війнами; третя – інтелектуальна – період після Другої світової війни до середини 1950-х років; четверта – економічна – від 1980-х років до сьогодні. Звичайно, такий поділ є доволі умовним.

За даними Енциклопедії Українознавства (далі – ЕУ), у 1939 році понад 10 тис. українців перед приходом червоноармійських військ у Західну Україну подалися на Захід Європи (інтелектуальна імміграція). Автори кінострічки «Степан Бандера. Україна між червоним і чорним» (2014) стверджують, що в зазначений час на Захід (у Польщу) перемістилося 20–30 тис. осіб.

У роки Другої світової війни німецька окупаційна влада силоміць відправила чимало українців на примусові роботи в табори праці. Деякі українці, зокрема молодь, добровільно подалися шукати кращої долі в Німеччину та інші країни Європи. Загалом, за даними ЕУ, станом на 1943 рік у Галичині християнська спільнота зменшилася на 13 % – значна частина тимчасово перебувала в Німеччині. Чисельно більших втрат за цей же період зазнали центральні землі України. Вважають, що зменшення українців тут сягало 15–20 %.

Відступ німців з України спричинив нові зміни в демографічному середовищі української спільноти. Особливо внаслідок евакуації частини українського населення й заслання його на роботи до Німеччини; а перед новим приходом радянських військ в Україну (1944) на Захід виїхало близько 100 тис. українців, здебільшого з провідної (інтелектуальної) верстви суспільства, які згодом стали основою найбільшої в історії української другої політичної еміграції. Перша політична еміграція відбулася після поразки національно-визвольних змагань XX ст.

За даними українського вченого Федора Заставного, у Західній Німеччині та Австрії

на початку 1946 року мешкало 200 тис. українців, які не захотіли повертатися на Батьківщину. Крім них, у Рімені (Італія) в англійському полоні перебувало 12 тис. воїнів дивізії СС-«Галичина» (усього складала 16 тис. вояків).

За зонами окупації українські емігранти розселилися: в американській зоні Німеччини (Баварія) проживало понад 50 %, в англійській – 25 %, у французькій – 5 %, в Австрії – 15 %. На початку 1947 року було дозволено еміграцію із Західної Німеччини та Австрії, але лише в європейські країни: у Велику Британію виїхало 28 тис. українців, у Бельгію – приблизно 10 тис., у Францію – 5 тис., Південну Америку (Аргентину) – 5 тис. осіб.

Після ухвалення в США закону, відомого під назвою Закон Ді-Пі (від англ. *Displaced Persons*, скорочено: D.P., а у транслітерації: Ді-Пі – табори для переміщених осіб (біженців) на території Західної Німеччини та Австрії після Другої світової війни, друга половина 1947 р.), до цієї квоти дозволяли додатково емігрувати 205 тис. переміщених осіб (у 1950 р. це число було збільшено до 315 тис. у рік). Дали згоду на поселення 100 тис. осіб уряди Австралії та Канади [2, с. 187–194].

У результаті до США виїхало 60 тис. осіб, Канади – 30 тис., Австралії – 20 тис. Кількість українців у Західній Німеччині та Австрії скоротилася від 100 тис. (1948) до 30 тис. осіб (1950).

Вражаючі показники про еміграцію наших співвітчизників містить праця Аркадія Животка «Історія української преси» (Київ, 1999). Зокрема, він пише: «Під час Другої світової війни в Німеччині й Австрії перебувало велике число українців, які чи то втекли від сталінського тоталітарного режиму й нестерпної тиранії, чи то були насильно вивезені німецьким окупантом на примусову роботу, чи то врешті як фахові працівники транспорту й напіввійськових організацій виконували на чужині свою службу. Таким чином, після Другої сві-

тової війни в стані тимчасового перебування в Німеччині й Австрії в 1945–1950 роках опинилися майже 250 000 українців, у тому числі значна кількість інтелігенції, молоді й дітей шкільного віку» тощо [див.: 7].

Переважна частина українців з третьої хвилі міграції прибула до США протягом 1947–1951-х років, серед них – біженці, переселенці й лише невеликий відсоток трудових мігрантів.

Ці зазвичай освічені українці, прошарок української інтелігенції (зокрема 2 тис. студентів, 1,2 тис. викладачів і учених, 400 інженерів, 350 юристів і 300 лікарів) покинули свою Батьківщину під час війни і розглядали США чи Канаду як тимчасову країну проживання, хоча більшість з них вже ніколи не повернулася в Україну [2, с. 191–194; 15].

Також серед іммігрантів значну частку становили особи, які після Другої світової війни перебували в таборах для біженців і військовополонених у Німеччині, Австрії, Бельгії, Великій Британії. Загалом після Другої світової війни до США переїхало близько 100 тис. біженців з України [9].

Саме завдяки великій кількості інтелігенції і науковців у третій хвилі імміграції і почався розвиток українського політичного, громадського, культурного та релігійного життя в діаспорі (серед іммігрантів 54,54 % складали особи з початковою освітою, кількість українців з вищою освітою становила 4,12 %, а 9 % іммігрантів з України мали спеціальну освіту) [4].

У другій половині ХХ ст. розподіл американців українського походження, зокрема чоловіків і жінок, у всіх сферах зайнятості практично відповідав середньоамериканському. Це стосувалося українців, які народилися в США, тобто молодших генерацій діаспори. Наприклад, 15,0 % народжених у США українців-чоловіків 1970 року належали до групи «юристи, вчителі, лікарі», 8,5 % – до «управлінців індустрії», 24,9 % – до «службовців індустріальної сфери», 22,7 % – до «кваліфікованих робітників», 7,7 % – до «працівників сфери обслуговуван-

ня». Зазначимо, що в категорії «прислуги» українців чоловічої статі не значилося, та й серед жінок-українок таких було лише 1,7 % [11]. Наприкінці 1980-х років розпочалася четверта хвиля імміграції до Європи і США.

«Чому я не хочу вертатись до СРСР?» – така постановка питання часто озвучувалася в емігрантському українському середовищі. Радянська пропаганда оголошувала цих людей «колаборантами», «німецькими поліцаями», «зрадниками», «запроданцями». Насправді, за словами академіка НАН України, ученого-енциклопедиста, громадського діяча Івана Дзюби, все відбувалось інакше. Звісно, була невелика частина колаборантів і поліцаїв, але здебільшого цю хвилю еміграції становила молодь, яку силоміць вивезли на роботу в Німеччину, українська інтелігенція, що вціліла після репресій 30-х років ХХ ст., ті люди, які повернулися із заслання. Серед них були сотні кращих представників української інтелігенції – літератори, артисти, співаки, науковці. Це, безумовно, величезна інтелектуально-культурна сила. Вони вірили в нетривалість радянського ладу. Хоча справжніх реальних підстав для такої віри не було. Радянська армія дійшла до середини Європи, а Йосип Сталін в очах багатьох виглядав «визволителем від фашизму».

До тих, хто «втік» з Радянського Союзу, значна частина західних політиків і громадськості ставилась із недовірою, з підозрою. І тільки коли Іван Багрянний оприлюднив політичний памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» (Вінніпег, 1946) і розповів страшну правду – ситуація суттєво змінилася. Адже йшлося про захист сотень тисяч приречених співвітчизників, які підлягали примусовій репатріації. Перекладений і виданий англійською, іспанською, італійською та іншими мовами лист-памфлет радикально змінив бачення західного світу на втікачів зі СРСР. Відчутно вплинуло й подальше політичне напруження між СРСР і Заходом – до української еміграції почали ставитись інакше.

Ці слова І. Дзюби прозвучали під час проведення круглого столу газети «День» у рамках проекту «Самоосвіта online». Згодом у своєму виступі І. Дзюба навів слова всесвітньо відомого вченого, історика, філолога, культуролога, сходознавця-енциклопедиста, візантолога, алтаєзнавця Омеляна Прицака: «У рамках 1944–1945 рр. сотні тисяч українців-біженців з'явилися у Німеччині, що не могли чи не хотіли залишатись під більшовицьким режимом. Серед них був новий тип втікача, який замість коштовностей і дорогих речей, брав із собою рукописи, рештки своїх збірок, книжок і документів» [див.: 7].

За даними академіка НАН України Петра Тронька (1915–2005), на різні роботи з України до Рейху примусово вивезли 2,4 млн осіб, переважно молоді. За даними Ф. Заставного, під час окупації України фашистами з її території було насильно вивезено на роботу до Німеччини і розпорощено по цій країні 2 млн осіб, здебільшого молоді. У численних таборах праці було ув'язнено (у т. ч. військовополонених) кілька мільйонів осіб. Чимало загинуло.

У повоєнні роки частина українців повернулася з Німеччини на Батьківщину. Багато їх емігрувало до країн Північної та Південної Америки, Великої Британії, Австралії. Загальну кількість українських емігрантів воєнних і повоєнних років оцінюють у 260–300 тис. осіб, зокрема у країнах Північної Америки оселилося 150–175 тис., Південної Америки – 35–40 тис., Західної Європи – 65–75 тис., Австралії – 25–30 тис. осіб.

Вважається, що 1945–1950 роки – це специфічний, інтелектуальний, героїчний інституціональний період в історії української культури й науки. Українські біженці, знайшовши притулок у таборах Ді-Пі, відразу почали створювати школи, літературу, організації, пресу. У той час у Німеччині й Австрії було 29 українських гімназій, 87 народних шкіл, 8 фахових шкіл, кілька закладів університетського типу.

Після Другої світової війни, від 1947 до кінця 1951 року, у бразильських портах заре-

єстровано понад 7 тис. українців. Ця імміграція складалася головно з українських переселенців, яких кінець війни захопив у Західній Європі. Нині їх нараховують приблизно 400 тис. у Бразилії, із яких 360 тис. живуть у Парані.

Цей вимушений процес сьогодні ми називаємо «третьою хвилею» («другою політичною хвилею») масового переселення української спільноти поза межі своєї рідної Вітчизни [1].

Інституціональна історія української еміграції, міграції та імміграції доволі складна, насичена значною кількістю фактів і подій, як в історичній ретроспективі, так і сьогоденні. Адже і нині прослідковуються головні риси української діаспоральної та міграційної політики, зокрема й інтелектуального виміру [3].

Питання становлення і стратегічного інституціонального розвитку держав пострадянського простору в ХХІ ст. потребує вивчення й узагальнення набутого ними досвіду: державотворчого, діаспорального, міграційного тощо.

У більшості пострадянських держав демократизація передувала дуже складним і драматичним процесам раціонально-бюрократичної модернізації держави і національної консолідації. На жаль, сьогодні понад 30 % українських учених працюють на розвиток економіки зарубіжних країн, а інтелектуальна міграція стала звичним соціально-політичним явищем в Україні й доволі актуальною проблемою для сучасної України.

Саме тому – інтелектуальна міграція й потребує, по-перше, детального аналізу міграції висококваліфікованих кадрів, яка в умовах глобалізації набуває масштабних обертів, по-друге, удосконалення процесу регулювання політичних напрямів держави щодо зменшення обсягів інтелектуальної міграції у майбутньому і, по-третє, вивчення й узагальнення історичного досвіду [6, с. 178–185].

Після краху біполярної системи, на початку ХХІ ст. людство опинилося в ситуації існування різних центрів сили / центрів

впливу. У повсякденне вживання увійшло поняття багатополарності (поліцентричності). Необхідно відзначити, що аналогів їй в історичному минулому не було; попередниками в XIX – на початку XX ст. були різні «концерти держав», зокрема, «система європейського концерту», закріплена на Віденському конгресі.

Поліцентричний світ, що затверджується на наших очах, стає унікальним продуктом безпрецедентної стадії глобалізації, яку вона досягла до теперішнього часу [12, с. 26–29].

Інтеграція у сфері зовнішньої політики та безпеки є одним із найамбітніших і найсуперечливіших вимірів інтеграційних процесів у Європейському Союзі, що відповідно має свої історичні інституціональні традиції і стратегічні напрями, зокрема – і у сфері міграційної та діаспоральної політики. Формування першої у сучасній Україні розпочалося після здобуття державної незалежності. Водночас, попри багатолітню бездержавність, Україна зберігала державницькі традиції, зокрема й у сфері міграційної політики та її інститутів, які, безумовно, мали вплив на державотворення новітніх часів.

Основною рушійною силою подальшої еволюції міграційної політики в нульових роках XXI ст. була необхідність приведення законодавства у відповідність до Конституції України і взятих державою міжнародних зобов'язань. Реалізація цього завдання мала за результат ухвалення цілої низки важливих законодавчих актів.

Упродовж перших десяти років нового століття міграція, насамперед – інтелектуальна, поступово почала привертати дедалі більше уваги влади і суспільства, перетворювалася на помітний елемент політичного життя. Стався справжній прорив в удосконаленні міграційного законодавства України, активізації міжнародного співробітництва. Водночас, управлінські функції у сфері міграції лишалися розпорощеними, спеціально уповноважений у відповідній сфері орган виконавчої влади не був створений, концепція державної міграційної політики, яка б визначила осно-

вні її цілі та засоби їх досягнення, не ухвалена. Пріоритети діяльності держави з управління міграціями перебували переважно і майже виключно у правовій площині й фактично не включали соціально-економічних аспектів переміщень населення, які є для цього явища вирішальними.

Важливими складовими цього процесу є інтелектуальна міграція та міжкультурна комунікація. Нині вони актуалізувалися в умовах поліцентричного світоустрою як для України, так і окремих держав Європейського Союзу.

В атмосфері наростання соціального напруження і збройних конфліктів у світі, розбалансування міжкультурної комунікації, посилення інтенсифікації процесів міжнародної міграції населення (як добровільної, так і вимушеної) загострюються проблеми їх регулювання. Адже неефективна міграційна політика не тільки спричиняє ряд проблем соціально-економічного, культурного характеру та міжкультурної взаємодії, а й призводить до виникнення реальних загроз національній безпеці держави.

Так, через слабкий прикордонний контроль, нелегальну міграцію, неінтегрованість іммігрантів у приймаючий соціум виникають такі негативні явища, як сепаратизм, зростання злочинності, військова агресія, теракти тощо. Значні еміграційні потоки призводять до вимивання найціннішого людського потенціалу за межі країни, що веде до демографічних, інтелектуальних втрат і економічної кризи.

Усі вказані проблеми є актуальними на сьогодні для України, тому їх вирішення загострює необхідність підвищення ефективності міграційної політики нашої держави. Злободенність і гострота міграційної проблематики, інституціональні проблеми діаспоральної політики, питання української діаспори зумовили піднесення інтересу до цієї тематики широкого кола науковців у 2016–2020-х роках.

Оскільки державна міграційна політика є складовою як зовнішньої, так і внутріш-

ньої політики держави, то в науковій літературі розрізняють, відповідно, зовнішню і внутрішню міграційну політику. При цьому зазначається, що метою зовнішньої політики має бути сприяння нарощуванню економічного потенціалу держави, зростанню добробуту населення, а головне – посиленню безпеки країни. Ми систематизували ті цілі й завдання міграційної політики, які визначено в основних нормативно-правових документах, і найголовніші, на нашу думку, виходячи з вимог сьогодення. Так, об'єктами регулювання зовнішньої міграційної політики є процеси імміграції, еміграції і транзиту населення.

Внутрішня політика покликана регулювати процеси внутрішньої міграції населення (як добровільної, так і вимушеної). Для комплексності аналізу, а також чіткості постановки цілей і завдань, пропонуємо в структурі внутрішньої політики виділити ще один важливий блок, який стосується зовнішньої міграції. При цьому слід пам'ятати, що пов'язані з нею проблеми вирішуються всередині країни. Йдеться про адаптацію й інтеграцію іноземців, які приїхали до України на постійне місце проживання чи на тривалий час, а також необхідність розробки ефективних механізмів повернення громадян України, які проживають за її межами, та сприяння їхній успішній реінтеграції [14].

Крім того, вважаємо, що нині провідним завданням міграційної політики є також запобігання масовій еміграції українців за кордон шляхом впливу на фактори, що стають її причинами. Йдеться про необхідність покращення можливостей працевлаштування на українському ринку праці, підвищення рівня заробітної плати, забезпечення належних умов праці та життя населення нашої держави. Неабияке значення також має національно-патріотичне виховання молоді, упровадження принципів толерантності й міжкультурної комунікації.

Ці та інші завдання міграційної і діаспориальної політики можна виконати лише в тісній взаємодії з іншими напрямками державної політики і міжнародними партнерами [5].

В умовах інноваційного розвитку економіки інтелектуальні ресурси є одним із ключових чинників, що визначають конкурентні переваги країн на світових ринках. Загострення дефіциту національних науково-технічних кадрів, що відзначається практично у всіх розвинених державах початку XXI ст., і посилення їхньої боротьби за зарубіжні уми й таланти надзвичайно актуалізували проблему інтелектуальної міграції, до потоків якої залучені вчені, викладачі закладів вищої освіти, експерти міжнародних організацій, службовці та інші категорії висококваліфікованих фахівців, а також студенти / здобувачі вищої освіти і стажисти.

На загальному тлі міжнародних переміщень населення, у цілому істотно інтенсифікувалися потоки інтелектуальної міграції, які вирізняються особливим динамізмом. Передусім вражають показники еміграції з країн, що розвиваються і держав пострадянського простору. Значне розширення масштабів інтелектуальної міграції в останні роки зумовлено цілою низкою факторів. Серед них особливо слід виділити швидко зростаючий попит економіки на науково-технічні кадри і високий рівень знань, який часто не здатні задовольнити місцеві системи освіти і ринки праці, що зумовлює необхідність широкого залучення зарубіжних фахівців і студентів [8].

Катализатором інтелектуальної міграції є глобалізаційні процеси, насамперед, у сферах ринку праці, бізнесу, освіти, міжкультурних комунікацій, інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Як показує досвід розвинених країн, іммігранти відіграють суттєву роль у їх науково-технічного прогресі. Найяскравішим прикладом того є США, що висунулися на передні рубежі світового технологічного розвитку, випередивши в багатьох царинах своїх європейських конкурентів.

На рівні окремих країн здійснюється цілий комплекс заходів міграційної, діаспориальної і науково-технічної політики, що має оптимізувати управління потоками

інтелектуальної міграції. Аби залучити зарубіжних фахівців і студентів, стимулювати повернення тих, хто виїхав раніше, розвинені держави адресують своїм співвітчизникам широкий перелік міграційних та інших програм, змагаючись у їх привабливості [16]. У цілому політику зростаючого числа країн щодо фахівців і студентів відрізняє наявність комплексу різноманітних пільг і можливостей, що підвищують привабливість навчання і роботи на цій території і стимулюють приплив зарубіжних науково-технічних кадрів.

У другому десятилітті XXI ст. потоки інтелектуальних мігрантів у розвинені країни різко розширилися. При цьому посилилися циркуляційні пересування фахівців і студентів і між самими розвиненими державами, насамперед у рамках ЄС. Відзначається також вплив умов з Європи в США, проте, у більшості країн континенту вона має обмежені масштаби і компенсується припливом у них науково-технічних кадрів з інших держав.

Інтелектуальні іммігранти, незважаючи на те, що потенціал їхньої чималої частини використовується не найефективнішим чином, відіграють дуже важливу позитивну роль у науково-технічному і соціально-економічному розвитку приймаючих держав.

Майбутнє України – її молодь. Це мільйони людей, які не тільки є успішні й перспективні. Багато з них шукає захисту й підтримки, зокрема, в системі профспілок. Так, вони розраховують на свої сили. Проте, обставини бувають різні. Профспілки повинні не просто бути відкриті до розмови з трудовими мігрантами усіх вікових категорій, релігій, культур – вони мають випереджати їх інтелектуальні потреби, нові глобалізаційні виклики, ризики й небезпеки.

З проблем інтелектуальної міграції варто акцентувати увагу на наступних рекомендаціях / пропозиціях:

– продовжити подальшу реформу органів виконавчої влади у сфері міграції та забезпечити скоординовану діяльність відомств і органів влади різного рівня у сфері міграцій-

ної політики, зокрема, створити центральний орган виконавчої влади з питань міграції та діаспори;

– створити базу даних кваліфікованих українських спеціалістів, які перебувають за кордоном (із представників української діаспори, трудових мігрантів, їхніх дітей, які навчаються у закладах вищої освіти за кордоном, а також українських студентів, які поїхали на навчання за кордон) і бажають надавати консультативну та іншу допомогу Україні, з чітким розподілом за країнами перебування, кваліфікаціями, науковими ступеннями, ученими званнями тощо;

– розробити програми повернення і реінтеграції українських працівників-мігрантів на Батьківщину, які передбачали б допомогу реемігрантам у пошуку прийняттого місця роботи, забезпечення доступу до професійного навчання / перепідготовки, бізнес-курсів для тих, хто бажає започаткувати власну справу;

– активізувати потенціал роботи регіональних статистичних служб у частині обліку та статистики міграції, закласти єдиний методологічний, організаційний, термінологічний, фінансовий, технічний, інформаційний підхід до створення баз даних територіального рівня;

– запровадити регулярний моніторинг міграційних процесів в Україні, підтримувати дослідницькі проекти, спрямовані на вивчення особливостей міграції кваліфікованих спеціалістів, міжкультурної комунікації, діаспоральної політики тощо.

Невідомою складовою міграційної і діаспоральної політики є міжнародне співробітництво. Хоча інтереси України, як країни походження, й інтереси країн призначення українських мігрантів суттєво відрізняються, обидві сторони зацікавлені в організованій, законній і безпечній міграції, що відкриває реальні можливості для співпраці [16; 17].

У відповідь на ризики втрат населення в результаті міграції, Україні доцільно шукати домовленостей з іншими державами про запровадження програм циркулярних, тим-

часових переміщень, що відповідає й їх інтересам, оскільки звільняє від витрат на інтеграцію мігрантів, зменшує невдоволення щодо прибуття іноземців. Предметом спільних дій могли би стати також програми міжкультурної адаптації, повернення, сприяння щодо реінтеграції поверненців в українське суспільство.

Висновки. Основними мотивами міграції були й залишаються економічні чинники. Якщо на початку 90-х років ХХ ст. виїзди на заробітки спричиняли банкрутства підприємств, затримки виплат заробітної плати,

безробіття, то сьогодні метою вітчизняних заробітчан найчастіше є: підвищення добробуту, вирішення житлового питання, фінансування навчання тощо.

Відсутність чіткої перспективи, хоча б мінімальних сигналів щодо покращення ситуації в Україні, у недалекому майбутньому спонукатиме громадян до еміграції. Отже, доки очевидних стимулів для того, щоб залишатися і працювати на Батьківщині, не буде, – відтік робочої сили з країни продовжуватиметься, як правило, – інтелектуальної!

Список використаних джерел

1. Довгопол Я. Численна українська діаспора в США однією з перших відгукнулася на потреби захисту суверенітету й цілісності нашої держави в скрутний для неї час. *Укрінформ від 08.09.2014*. URL : http://www.ukrinform.ua/rubricdiaspora/1704137-posol_motsik_ukraiinska_gromada_v_ssha__odin_iz_naybilshih_lobistiv_ukraini_1970064.html. [Дата звернення: 22.01.2020].
2. Єлейко І. Передумови та особливості міграції українського населення до США. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2016. Вип. 39. С. 187–194.
3. Кириченко І. Україна «затоплює» Америку хвилею інтелекту, «зневоднюючи» себе? *Дзеркало тижня. Україна*. № 45 від 28.11.2014. URL : <http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/ukrayina-zatoplyuye-ameriku-hvileyu-intelektuznevodnyuyuchi-sebe.html>. [Дата звернення: 13.01.2020].
4. Кухаренко Р. Українці в США. *Міграція від 23.12.2015*. URL : <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-theusa/>. [Дата звернення: 20.01.2020].
5. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.
6. Мирончук О. «Відплив інтелекту» як фактор конкурентоспроможності в глобалізованому світі. *Дослідження міжнародної економіки : зб. наук. пр.* Київ : ІСЕМВ НАН України, 2011. № 2 (67). С. 178–185.
7. Сергійчук В. І. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр.: нові документи і матеріали. Київ : Дніпро, 1998. 941 с.
8. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів ХХІ століття. Львів, 2019. 110 с.
9. Українці у Сполучених Штатах Америки. *Україна: Історія великого народу*. URL : <http://www.litopys.com.ua/diaspora/spolucheni-shtaty-ameryky/ukrayintsiu-spoluchenykh-shtatakh-ameryky/>. [Дата входження: 19.01.2020].
10. Українці у США: кількість, міграція, заняття та уподобання. За матеріалами відкритої лекції Воловини О. «Українці в США та вплив міграції з України на діаспору в США (на базі офіційної статистики)». *Справжня вартя від 21.11.2012*. URL : <http://varta.kharkov.ua/articles/1090601.html>. [Дата звернення: 30.01.2020].
11. Українці, які побували у США, не повертаються в Україну. *ТСН*. URL : <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayintsi-yaki-pobuvali-u-ssha-ne-povertayutsya-vukrayinu.html>. [Дата звернення: 22.01.2020].
12. Ціватий В. Г., Громико О. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття: (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 8. С. 26–29.
13. Чекаленко Л. Д., Ціватий В. Г. Історія пам'яті або пам'ять історії: методологія дослідження. *Європейська політична та правна дискусія*. 2018. Vol. 5. Iss. 6. С. 182–186.
14. Chekalenko L. D. Foreign Policy of Ukraine : monograph / Based on the scientific concept of Professor Lyudmyla D. Chekalenko / Scientific editor Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V. G. Tsviatyi. K. : LAT&K, 2016. 294 p.
15. Fedunkiw M. Ukrainian americans. URL : <http://www.everyculture.com/multi/Sr-Z/Ukrainian-Americans.html>. [Дата звернення: 16.01.2020].
16. International Relations. Edited by Stephen McGlinchey. Bristol, England, 2017. Part I: Diplomacy. P. 26–36.
17. The official site of the Center for Demographic and Socio-economic Research of Ukrainians in the United States. URL : <http://inform-decisions.com/stat/index.php>. [Дата звернення: 31.01.2020].

References

1. DOVHOPOL Ya. Numerous Ukrainian Diaspora in the USA is One of the First Who has Responded to the Exigencies of Defence of Sovereignty and Integrity of Our State in Difficult Time for It. *Ukrinform*, 08.09.2014 [viewed 22 January 2020]. Available from: http://www.ukrinform.ua/rubricdiaspora/1704137-posol_motsik_ukraiinska_gromada_v_ssha__odin_iz_naybilshih_lobistiv_ukraini_1970064.html.
2. YELEIKO I. (2016) Preconditions and Peculiarities of Ukrainian Population Migration to the USA. *Bulletin of Lviv University. International Affairs Series*, Iss. 39, pp. 187–194.
3. KYRYCHENKO I. Does Ukraine “Flood” America by the Wave of Intellect “Dehydrating” Itself? *Dzerkalo tyzhnia. Ukrayina*, 28.11.2014, no. 45 [viewed 13 January 2020]. Available from: <http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/ukrayina-zatoplyuye-ameriku-hvileyu-intelektuznevodnyuyuchi-sebe.html>.
4. KUKHARENKO R. Ukrainians in the USA. *Migration*, 23.12.2015 [viewed 20 January 2020]. Available from: <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-theusa/>.
5. MALYNOVSKA O. (2018) Migration Policy: Global Context and Ukrainian Realia: A Monograph. Kyiv: NISD, 472 pp.
6. MYRONCHUK O. (2011) “Drain of Intellect” as a Factor of Competitiveness in the Globalized World. *Research of the International Economy: Collection of Scientific Papers*. Kyiv: ISEMB NAN Ukrayiny, no. 2 (67), pp. 178–185.
7. Serhiychuk V. (1998) Ten Violent Years. West-Ukrainian Lands in the 1944–1953: New Documents and Materials. Kyiv: Dnipro, 941 pp.
8. (2019) Ukrainian Migration in the Conditions of Global and National Challenges of the 21st Century. Lviv, 110 pp.
9. Ukrainians in the United States of America. *Ukraine: History of a Great Nation* [viewed 19 January 2020]. Available from: <http://www.litopys.com.ua/diaspora/spolucheni-shtaty-ameryky/ukrayintsiu-spoluchenykh-shtatakh-ameryky/>.
10. Ukrainians in the USA: Quantity, Migration, Occupation and Tastes. After the Materials of Opened Lecture by Volovyna O. “Ukrainians in the USA and an Influence of Migration from Ukraine on Diaspora in the USA (Based on the Official Statistics)”. *Real Guard*, 21.11.2012 [viewed 30 January 2020]. Available from: <http://varta.kharkov.ua/articles/1090601.html>.
11. Ukrainians, who have Visited the USA, don’t Return to Ukraine. *TSN* [viewed 22 January 2020]. Available from: <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayintsi-yaki-pobuvali-u-ssha-ne-povertayutsya-vukrayinu.html>.
12. TSIVATYIV, HROMYKO O. (2014) Polycentricity of Modern World Order: Megatrend of the 21st Century: (Institutional Context). *Foreign Affairs*, no. 8, pp. 26–29.
13. CHEKALENKO L., TSIVATYI V. (2018) History of Memory or the Memory of History: Methodology of the Research. *Evropsky politicky a pravni diskurz*, Vol. 5, Iss. 6, pp. 182–186.
14. Chekalenko L. (2016) Foreign Policy of Ukraine: A Monograph / Based on the scientific concept of Professor Liudmyla D. Chekalenko / Scientific editor Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V. G. Tsivati. K.: LAT&K, 294 pp.
15. Fedunkiv M. Ukrainian Americans [viewed 16 January 2020]. Available from: <http://www.everyculture.com/multi/Sr-Z/Ukrainian-Americans.html>.
16. (2017) International Relations. Edited by Stephen McGlinchey. Bristol, England, Part I: Diplomacy, pp. 26–36.
17. Official Site of the Center for Demographic and Socio-Economic Research of Ukrainians in the United States [viewed 31 January 2020]. Available from: <http://inform-decisions.com/stat/index.php>.